

Kadar pisec teh vrstic sliši besedo »atlas«, pomisli na neko šolsko knjigo s podobo sključenega mišičastega možaka, ki na svojih plečih nosi nič manj in nič več kot zemeljsko oblo. Po izročilu starih Grkov pravzaprav nebeški svod, a v enem in drugem primeru: svet, ves svet.

Skozi tisto knjigo je deček pogosto potoval, celo v posteljo jo je jemal s seboj v majhnem stanovanju na Studencih v predmestju Maribora, mesta na meji takratne Jugoslavije in Avstrije. Studenci so se mu zdeli že s svojim imenom nekaj precej nepomembnega, saj so se imenovali po izviri mrzle vode ob Dravi, kjer so perice s premrlimi rokami tleskale s perilom po robovih kamnitega bazena. Umazano milnico je voda odnašala v reko, z druge strani je v bazen žuborela sveža in čista voda. Večkrat se je čudil, kako lahko po nečem tako nepomembnem, kakor je bil tisti vodni izvir, dobi kakšen kraj svoje ime. Kraj je bil nepomemben, mesto Maribor, ki so mu Studenci pripadali, je bilo videti imenitnejše, imelo je kino Udarnik in kino Partizan, tam si lahko videl kavboje, ki streljajo Indijance in partizane, ki mečejo ročne granate na nemške bunkerje; onkraj reke je bil nogometni stadion, kjer so naši v črno-belih dresih skoraj zmeraj zmagovali, na Glavnem trgu je bila mesnica, v kateri je lahko jedel hrenovke, kadar ga je mama vzela s seboj na tržnico. Dečku se je zdelo vse zanimivo, a ne zelo pomembno.

Toda atlas, Atlas je bil vse kaj drugega.

Tam so bile visoke gore in široki oceani, med njimi so bili daljni kontinenti z džunglami, puščavami in velemesti, tam so bile neraziskane in nedosegljive skrivnosti velikega sveta, po katerem so dečkove oči hrepenele. Polistal je po knjigi in našel: tod je hodil Livingstone in iskal izvir Nila, tam zgoraj je Amundsen našel Severozahodni prehod, tu nekje spodaj pa je portugalski pomorščak Vasco da Gama obplul Rt Dobrega upanja; po ameriških planotah so kavboji jezdili okrog velikih čred goveda, Indijanci so lovili bizone in postavljali šotore. Onkraj velike modrine je bučal New York, čez azijske planote in gorovja se je raztezal kitajski zid, ki se je menda videl tudi iz satelita. Takrat so začeli okrog Zemlje krožiti sateliti, neka psička se je vozila okrog zemlje, tam gori po nebeškem svodu, ki ga je moral nositi grški Atlas. Svet je bil velik in nedoumljiv, Studenci s svojimi vodnimi izviri so bili majhni in nezanimivi.

Koliko let je moralo miniti, na koliko letalih je moral pisec teh vrstic kot odrasel mož potovati čez oceane, na kolikerih železniških postajah evropskih in ameriških velemest postopati, se zaustavljati z avtom na bencinskih črpalkah evropskih avtocest in gledati z ladij oddaljujoče se mediteranske obale, da je razumel, kar mu je danes končno jasno: svet je tudi tukaj, na gozdnem obronku in v dolini tam spodaj, v zapuščeni vasi, kjer s cerkve, v kateri nihče več ne moli in se z njenega zvonika več ne oglašča večerni zvon. In svet je bil tudi tam, kjer je nek kraj dobil ime po studencih, ki so izvirali na pobočju reke Drave in se v žuborečem potoku zlivali vanjo. In Drava je tekla v Savo, Sava v Donavo, Donava pa v Črno morje.

Končno sem doumel: svet se zmeraj nekje začne in nekje konča, veliko let je moralo miniti, da sem razumel, da se je zame začel ob tistih studencih, ki so bili vendar povezani s Črnim morjem in vsemi oceani sveta.

In tako je tudi s tem atlasom, z Atlasom posebnih krajev, v katerem se pred našimi očmi prikazujejo samotne vasi na gorskih pobočjih, gozdne jase, pokopališča s svojimi pokopanimi in pozabljenimi človeškimi zgodbami, cerkvice s podobami starih svetnikov na odpadajočem ometu, majhne železniške postaje, na katerih se samo tu in tam še ustavi kak vlak, vodnjak v Obrijah, mejni prehod v Botaču, na katerem vrvi od življenja miši, netopirjev in žuželk ali opuščena in zaraščena vas z imenom Čišnje, o kateri svojo paralelno zgodovino pripoveduje veverica, pa staro kostanjevo drevo, ob katerem se sprašuje popotnik: koliko rok bi bilo potrebnih, da bi objele ves kostanjev čas?

Atlas posebnih krajev so s svojimi zapisi in fotografijami ustvarili potepuhi, ki vedo, da so majhne stvari hkrati tudi velike. Da je zadržan trenutek minevajočega časa, samotni trenutek na obronku gozda ali ob tolmunu, hkrati tudi trenutek, ki pripada večnosti. In da je kozmos tudi v mikrokozmosu. Da je v mikrokozmosu zgodovina, geografija, bogastvo človekove izkusnje, kakor nam je potrpežljivo in slikovito razložil Claudio Magris v svojih Mikrokozmih. Priti sem moral v Topolove, da sem to razumel. Na to vas me je prvi opozoril človek, ki sem ga srečal pred leti in ki bi lahko nosil častni naziv: Prvi potepuh med Alpami in Jadranom. Skrivnostni popotnik, ki sam sebe imenuje besedni tihotapec. Ta človek, ime mu je Ludwig Hartinger, je stopil v vsako vas na tem področju, splezal na vse vrhove, hodil ob vseh potokih in na vseh gozdnih jasih bredel skozi jutranjo roso. Takrat, ko sem z otroško radovednostjo listal po knjigi oceanov in velemest, še nisem vedel, da je velik in zanimiv svet povsod okrog mene. Srečati sem moral tega »besednega tihotapca,« ki me je napotil v Topolove, človeka, ki že dolgo ve, da je svet zanimiv, ker so v njem tako zanimive in tako posebne besede, kot je »obronek« in »tolmun«. Besede so slovenske in mož, ki jih tihotapi v svoji torbi in glavi, je prepričan, da je iz vsakega potovanja po teh pokrajinah treba odnesti nekaj besed, nemških, slovenskih, italijanskih ali furlanskih. Kakor obstajajo posebni kraji, ki so jih izbrali naši popotniki in potepuhi v tem Atlasu posebnih krajev, tako gotovo obstaja še ne izdan slovar posebnih besed, ki ga pozna moj znanec, besedni tihotapec. Opisovalci posebnih krajev poznajo posebne besede, poznajo tudi katalog posebnih razpoloženj, ki še niso registrirana v debelih umetnostnih zgodovinah, neopisljivih atmosfer in slutenj, ki jih skušajo označiti v svojih opisih teh krajev, daleč od »velikega« sveta.

V posebnih krajih tega Atlasa je ostalo malo ljudi. V tem velikem trikotniku, kjer so se od nekdanj srečevali jeziki, ljudstva in njihove države, so potihnili glasovi vojaških straž, ki so si s hriba na hrib klicala svoja skrivna gesla, potihnili so motorji policijskih patrolj in bojnih vozil, ki so rinila skozi blatne soteske na gozdna pobočja in skalnate grebene. Potihnili so tudi

šepeti tihotapcev, ki so po istih soteskah, gozdnih poteh in pod skalnimi previsi vlekli s seboj blago, ljudi in ideje.

Ja, tihotapili so tudi knjige, ne samo soli, konjev in orožja.

Danes ostajajo samo še besede, ki opisujejo posebne kraje, v katerih je nekoč vrvelo od življenja.

Atlas, ki je pred nami, obnavlja za nas staro svetopisemsko modrost: kdor ima oči, naj vidi; kdor ima ušesa, naj sliši.

Kdor ima oči, naj vidi: gozdnato pokrajino, zaraščeno pot, opuščeno karavlo. Kdor ima ušesa, naj sliši: cvrkutanje ptičev, oddaljeni pisk lokomotive, zvon z nekega hriba, klice otrok, ki se podijo za žogo na vaškem nogometnem igrišču, svoje korake, ki se ugrezajo v mehko gozdnato pot. Naj vidi tudi kakšen nepomemben studenec in sliši njegovo žuborenje, studenec, ki je dal ime kakšnemu nepomembnemu kraju.

Komur se zdi, da je videl ves svet, bo v teh posebnih krajih moral priznati, da ga ni. Kdor ga ni videl, ga bo videl tukaj, v njegovem mikrokozmosu, kjer se na gozdnem obronku odbliše svet, ves svet. Tisti, ki ga nosi Atlas, ne samo zemeljske krogle, tudi nebeški svod nad njo, okrog nje.